SECȚIA I

PROBLEME SENSIBILE ALE LUMII CONTEMPORANE REFLECTATE ÎN CERCETĂRILE ȘTIINȚIFICE DE LA ÎNCEPUTUL SEC. XXI

PROBLEMA CONFLICTULUI SOCIAL A SOCIETĂȚII TRADIȚIONALE ȘI ÎNCERCĂRI DE MODERNIZARE SOCIALĂ
(În baza încercărilor de rezolvare a problemei agrare în Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea)

THE PROBLEM OF SOCIAL CONFLICT OF TRADITIONAL SOCIETY AND SOCIAL MODERNIZATION ATTEMPTS
(Based on attempts to solve the agrarian problem in Bessarabia in the 19th century)

Valentin TOMULEȚ, dr. hab., prof. univ.,
Departamentul Istoria Românilor, Universală și Arheologie, USM
ORCID: 0000-0003-4696-2064

CZU: 94(478)"XX":63
DOI: 10.46727/c.25-26-10-2024.p42-57

Abstract. In the present article, the author addresses the issue of social conflict within traditional society and, using Bessarabia as an example, examines the attempts at social modernization undertaken by the imperial administration in the newly annexed territory.

The state, in order to prevent the destabilization of the entire system, assumes the role of reformer of the old social structures and institutions. Overcoming the forces that resist change, the state activates those new social elements that advocate for transformation towards modernization, a process that takes a cyclical form – reform or stagnation, evolution or revolution. Using the implementation of several agrarian regulations as an example, the author provides detailed evidence of the difficulties, specifics, and main stages of the social policy promoted by the imperial administration in Bessarabia, a policy that ultimately culminated in the application of the Agrarian Regulation of July 14, 1868.

Keywords: Bessarabia, Russian Empire, social conflict, modernization, agrarian regulation, social policy.

Formularea problemei

Încercările de a lămuri problema conflictului social a societății tradiționale, având ca exemplu Basarabia, periferie a Imperiului Rus, și a examina încercările de modernizare socială în teritoriul nou anexat constituie o problemă importantă, actuală și puțin investigată în literatura de specialitate, în pofida mai multor lucrări cu caracter social-economic care s-au scris în diferite perioade de timp[1].

[1] În acest sens, a se consulta: *Istoria, arheologia, etnografia Moldovei. Indice al literaturii sovietice*. Vol. I. 1918-1968. Chișinău, 1973, pp. 100-105, 111-118; Vol. II. 1969-1980. Chișinău, 1982, pp. 121-124, 127-131; MADAN, Ion. *Cercetări în domeniul științelor umanistice la Universitatea de Stat din Moldova*

Care au fost factorii ce au impus administrația regională și cea imperială să pună în discuție necesitatea rezolvării problemei agrare, atât în guberniile interne ruse, cât și la periferiile naționale? Care a fost ponderea protestelor și revendicărilor țărănești, în special creșterea exodului țăranilor în Moldova de peste Prut, în cazul Basarabiei, în tentativa procesului de modernizare socială? Care a fost rolul birocrației în acest proces? Au fost sau nu influențate încercările de modernizare socială de factorii externi, în special de procesele care au avut loc în principatele române sau acestea au depins în totalitate de rolul pe care și-l asuma statul ca factor de bază în procesul de reformare a structurilor și instituțiilor vechi sociale?

Iată doar câteva întrebări la care urmează să dăm răspuns în cadrul acestui succint studiu, nu înainte de a pune în discuție, doar tangențial, conceptele contemporane cu privire la tipologia formelor puterii de stat și rolul aparatului de stat în procesul de modernizare socială și instituțională.

Problema tipului și tipologiei formelor puterii de stat constituie nucleul metodologic principal expus în lucrările cunoscutului sociolog, filozof, istoric și economist german Max Weber (1864-1920)[2]. În înțelegerea subiectului pus în discuție vom expune succint, fără a intra în detalii, doar câteva idei ale distinsului cercetător.

Tipologia formelor puterii de stat

În limitele teoriei raționalizării relațiilor sociale, sociologia contemporană distinge trei tipuri de putere: *tradițională, rațională și carismatică*[3].

Conform viziunii lui Max Weber, *caracterul tradițional* al puterii se manifestă atunci când aceasta este bazată pe autoritatea din trecut, pe anumite legități patriarhale și norme religioase; *organizarea rațională* este în cazul în care se bazează pe un sistem de legități și norme stabilite special și cu un anumit scop pentru această putere. Forma rațională a puterii, în mare măsură, depinde de statutul individului în sistemul organizării ierarhice, unde capătă un caracter unificator; *puterea carismatică* se bazează pe principiile personale ale individului, pe personalitate. În perspectiva istorică, o asemenea putere se manifestă ca un tip de putere care are menirea de a ajuta trecerea de la forma tradițională de organizare la cea rațională[4].

În așa fel, fiecare reformare a sistemului politic, social și economic se prezintă ca rezultat și măsură de rezolvare a conflictului dintre organizarea tradițională a puterii, pe de o parte, și cea rațională, pe de altă parte.

Forma tradițională de organizare a puterii de stat în diferite regiuni și epoci istorice are un șir de particularități: stabilitatea istorică a împărțirii funcțiilor în aparatul administrativ; caracterul divers și nereglementat al ierarhiei posturilor și instituțiilor; reflectarea puterii prin metode tradiționale religioase, „trecutul etern" – autoritatea manierelor sfințite cu importanța excepțională și orientarea obișnuită de a le respecta; credința în sfințenia ordinii demult instalate și respectarea autorității și voinței stăpânului/suveranului.

(1974-1995). Contribuții bibliografice. Chișinău, 1996, pp. 384-395; Idem, *Istorie, arheologie, etnografie. 1981-2001. Contribuții bibliografice*. Chișinău, 2001, pp. 186-198; ȚURCANU, Ion. *Bibliografia istorică a Basarabiei* și *Transnistriei*, Chișinău, 2005, passim.

2 RAVENSCHI, Svetlana. *Concepțiile social-politice ale lui Max Weber și însemnătatea lor pentru contemporaneitate : Teză de doctorat*. Chișinău, 2001, p. 24.

3 *Dicționar de sociologie.* Coordonatori ZAMFIR, Cătălin, VLĂSCEANU, Lazăr. București, 1998, p. 479.

4 Mai detaliat a se vedea: WEBER, Max. *Etica protestantă* și *spiritul capitalismului*. București, 1993, pp. 13-15, 77-79, passim; Idem. *Politica, o vocație și o profesie*, București, 1946, pp. 9-33.

Cei care realizează puterea în sistemul dat sunt monarhii/regii/domnii etc., care ocupă poziţiile de vârf în ierarhia socială prin moştenire, iar dispoziţiile lor sunt strict obligatorii şi legitime, par a fi fireşti, fiindcă sunt justificate de voinţa divină.

Sistemul tradiţional de organizare a puterii de stat îşi are rădăcinile în normele patriarhale de administrare din trecut.

Trăsătura de bază a organizării raţionale prezintă: un sistem bazat strict pe norme şi drepturi de activitate a instituţiilor; o formă formală a ierarhiei administrării; prezenţa anumitor principii ce reglementează activitatea statului şi starea materială a diferitor grupări birocratice; dominaţia în virtutea legalităţii, în virtutea credinţei în obligaţie, necesitatea ordinii stabilite, a căror bază o constituie regulile raţionale stabilite special pentru această putere.

Puterea carismatică se bazează pe capacitatea liderului de a atrage şi a se impune prin calităţile proprii. Din perspectivă istorică, o asemenea putere se manifestă ca un tip de putere care are menirea de a ajuta trecerea de la forma organizării tradiţionale la cea raţională, altfel spus de la medieval la modern, în perspectivă mai largă.

Baza ei o constituie, de regulă, carisma, care se bazează pe devotamentul personal deplin şi încrederea personală. Cauzele unei asemenea atitudini faţă de putere pot fi diferite, însă de cele mai dese ori ele sunt reduse la posesia omului, care are putere asupra altor oameni, în baza unor calităţi deosebite, excelente, de conducător, proroc, conducător de armată, demagog, conducător politic etc.[5]

Astfel, fiecare încercare de reformare a sistemului politic şi social se prezintă ca rezultat şi măsură de rezolvare a conflictului dintre organizarea tradiţională a puterii, pe de o parte, şi cea raţională, pe de altă parte.

Epoca modernă determină noi corective în procesul raţionalizării administrative.

Dezvoltarea legăturilor economice, descoperirile geografice, răspândirea noilor forme de comunicaţie, ştiinţele tehnice unesc lumea într-o unică civilizaţie, fiecare element prezentându-se ca o parte a sistemului.

Modernizarea şi problema conflictului social a societăţii tradiţionale

Prin *modernizare* înţelegem, de fapt, schimbările care au loc în structura socială a societăţii tradiţionale.

Statul, pentru a preîntâmpina destabilizarea întregului sistem, ia rolul de reformator al structurilor şi instituţiilor vechi sociale – rolul de reglator al sistemului, când, învingând forţele de frânare, activează acele elemente sociale noi ce se pronunţă pentru schimbare, pentru transformare în direcţia modernizării, luând formă ciclică – *reformă sau stagnare, evoluţie sau revoluţie.*

Însă modernizarea, care are menirea de a aplana conflictul social, de cele mai multe ori, îl agită, îl provoacă, îi dă un nou impuls, conflict care se va manifestă la diferite niveluri diferit.

Conflictul cuprinde, de regulă, întreaga societate, manifestându-se ca un conflict la nivel macro: societatea se împarte în două lagăre/tabere duşmănoase – părtaşii şi duşmanii reformelor. Contradicţia este una obiectivă, fiindcă în societate sunt forţe/persoane interesate de păstrarea sistemului tradiţional şi forţe/persoane care vor să-l schimbe, să-l transforme, să-l înnoiască. În Rusia, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, în componenţa căreia era Basarabia, masa de bază a populaţiei nu avea capacitatea să conştientizeze necesitatea reformelor.

---

[5] Mai detaliat a se vedea: ВЕБЕР, Макс. Хозяйство *и* общество. Очерки понимающей социологии. *IV.* Господство. Москва, 2019, с. 178-185; CIOARĂ, Cristina. Obiectivitate *ştiinţifică şi* perspectivism valoric la Max Weber. Symposion: În: *Revistă de ştiinţe socioumane*. 2010, Tomul 8, nr. 1(15), pp. 97-108.

Conflict la nivel micro era conflictul în interiorul unui grup relativ îngust, dar influent – al elitei dominante. În Rusia, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, conflictul s-a manifestat în destabilizarea relațiilor și structurilor sociale bazate pe sistemul de iobăgie, ce devenea frâna de bază în procesul de modernizare a țării. Lichidarea iobăgiei ar fi însemnat restructurarea radicală a întregului sistem și a statului propriu-zis. Încălcarea consensului social s-a manifestat prin creșterea polarizării societății, schimbarea statutului juridic al nobilimii, dezvoltarea rapidă a relațiilor capitaliste, frânate în mare parte de sistemul vechi iobăgist, apariția și creșterea numărului burgheziei ca stare socială, acumulările inițiale sau primitive de capital, continuarea procesului de formare a pieței unice naționale etc. Răspunsul statului în perioada încălcării consensului social este *politica absolutismului luminat.* Drept instrument de bază, în viața politică se evidențiază activitatea legislativă a monarhilor luminați și a inițiativelor legislative[6].

Baza teoretică de restructurare a relațiilor sociale în secolul al XVIII-lea – prima jumătate a secolului al XIX-lea este doctrina dreptului natural. Problema centrală este de a lămuri conflictul dintre societate și stat, popor și putere, supuși și domnitor, cum să asigure controlul social asupra puterii, să pună în concordanță suveranitatea cu drepturile poporului.

Dreptul natural încerca să explice acest dualism prin concepția contractului social, să lămurească nu atât trecutul, ci să fundamenteze și să prognozeze viitorul ce urma să fie realizat. Expresia clasică a acestei idei și-a găsit exprimare în cunoscutul aforism al lui Voltaire: „Dacă aveți nevoie de legi bune, ardeți-le pe cele vechi și alcătuiți altele noi". Iar filozoful german I. Cant a formulat acest principiu în învățătura „imperativului categoric", ce presupune poziția activă a individului în lupta pentru dreptate și echitate socială[7].

Doctrina dreptului natural a jucat un rol important în perioada de trecere a statelor de la medieval la modern și este specifică ideologiei epocii iluminismului.

Încercări de modernizare socială în Basarabia în secolul al XIX-lea

a. Tentativa de aplicare în Basarabia a proiectului „Regulamentul din 1819"

În istoriografia rusă, cu precădere cea sovietică, se considera că încercarea de a rezolva problema țărănească, abolirea sistemului de iobăgie și înzestrarea țăranilor cu pământ au fost generate de creșterea treptată a mișcărilor țărănești, care au impus guvernul să înfăptuiască aceste reforme[8]. Aproximativ aceeași tendință poate fi urmărită în istoriografia sovietică din Republica Moldova[9].

Nu vom nega faptul că întețirea mișcărilor țărănești, alături de alte cauze majore, care au fost specifice și altor state monarhice, pe care nu le vom pune în discuție în studiul de față, au impus administrația imperială să se modernizeze, procesul fiind unul obiectiv, început încă din timpul domniei lui Petru cel Mare, de la începutul secolului al XVIII-lea, și se încadra în procesul general de modernizare și europenizare a țării.

După anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, deși țăranii basarabeni, în urma reformei lui Constantin Mavrocordat erau liberi, creșterea plângerilor și reclamațiilor adresate de către diferite categorii de țărani și orășeni, extinderea exodului populației din Basarabia în Moldova de peste Prut demonstrau că impozitele, prestațiile și dările au crescut, iar de aici și revolta față

6 Наше Отечество. Опыт политической истории. Москва, 1991, с. 64-65.

7 *Ibidem*, p. 67-68.

8 ЗАЙОНЧКОВСКИЙ, П.А. Отмена крепостного права в России. Москва, 1968; ТОМСИНОВ, В.А. Крестьянская реформа 1861 года в России. Москва, 2012.

9 РОСУЛ, Я. Крестьяне Бессарабии (1812-1861 гг.). Кишинев, 1956, с. 251-351; ГРОСУЛ, Я., БУДАК, И. Крестьянская реформа 60-70 гг. *XIX* века *в* Бессарабии. Кишинев, 1956, с. 20-33.

de noul regim de ocupație. Respectiv, țăranii și orășenii încearcă să opună rezistență, să-și exprime nemulțumirea și protestul, formele de protest fiind dintre cele mai diverse[10]. La rândul său, administrația regională și cea imperială, susținute de boierii moldoveni și dvorenimea rusă, care a primit imense proprietăți funciare în Basarabia, răspundeau la intensificarea protestelor țărănești cu noi represiuni împotriva țăranilor.

Administrația centrală și cea regională nu puteau să înlăture protestele, revoltele, tulburările și revendicările țărănești doar prin metode represive, din considerentul că nu și-au consolidat bine pozițiile în regiune. Urmează să ținem cont și de faptul că, deși anevoios și cu mari obstacole, administrația imperială a pășit pe calea modernizării și raționalizării instituțiilor sociale și administrative. În plus, Basarabia urma să servească ca exemplu de bunăstare și normalitate pentru popoarele balcanice, unde Rusia avea interes.

Se simțea necesitatea adoptării unui regulament care ar reglementa relațiile dintre moșieri și țărani, lucru de care erau interesați și boierii. Încă în scrisoarea din 1814, semnată de 154 dintre cei mai mari boieri basarabeni, adresată, prin intermediul mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, împăratului rus Alexandru I, Comitetului de Miniștri și Consiliului de Stat, se insista pe adoptarea unui regulament care ar stabili îndatoririle țăranilor față de moșier[11]. În plus, problema țărănească nu era una nouă pentru administrația rusă, era o problemă pusă în discuție în cercurile guvernante din Sankt Petersburg încă la începutul guvernării lui Alexandru I[12]. Ca rezultat, administrația imperială încearcă să caute noi metode și mijloace de soluționare a acestei probleme, nu doar pentru guberniile interne ruse, ci și pentru periferii. Cu atât mai mult că în Basarabia, situația devenea tot mai tensionată: se răspândeau zvonuri despre aplicarea în provincie a sistemului de iobăgie, se înrăutățea situația țăranilor din cauza epidemiilor de ciumă și holeră, care le-au afectat grav sănătatea etc.

După mai multe discuții, în 1816, în Basarabia au fost trimiși senatorii Hitrov și Gagarin, care aveau misiunea de a studia cauzele revoltelor țărănești din ținutul Hotin, unde bântuia holera, și, concomitent, problema referitoare la posibilitatea aplicării în provincie a unui nou regulament raportat la țărani[13].

În pofida acestor interese, soluționarea problemei era dictată și de soluționarea subiectului privind statutul Basarabiei în componența Imperiului Rus. Abia după aplicarea în practică a *Regulamentului organizării administrative a Basarabiei* din 1818, ce acorda regiunii o autonomie limitată și provizorie, a fost posibilă și examinarea chestiunii privind aplicarea în Basarabia a unui Regulament care ar reglementa relațiile dintre moșieri și țărani.

La insistența administrației imperiale, la 30 noiembrie 1818, rezidentul plenipotențiar

---

10 Mai detaliat a se vedea: TOMULEȚ, Valentin. *Protestele și revendicările populației din Basarabia (anii 1812-1828). Ediția a II-a, revăzută și adăugită*. București-Brăila, 2019, pp. 131-216.

11 A se vedea scrisoarea boierilor moldoveni din 1814 adresată lui Alexandru I, Comitetului de Miniștri și Consiliului de Stat *(Agenția Națională a Arhivelor/ANA, F. 2, inv. 1 d. 368, f. 117-118;* Кишиневские Епархиальные Ведомости*, 1902, c. 368-369;* Записки одесского общества истории *и* древности*, m. XXII,* Одесса*, 1900, c. 127-128).*

12 A se vedea, spre exemplu, tălmăcirea *Legii despre agricultorii liberi din 1803*, care prevedea eliberarea voluntară a șerbilor de către stăpânii lor, celor eliberați asigurându-li-se pământ, precum și înființarea de tribunale care urmau să vegheze la respectarea tuturor prevederilor (RIASANOVSKY, Nicolas V. *O istorie a Rusiei*, Iași, 2001, p. 319).

13 Diverse plângeri adresate de țăranii din diferite ținuturi ale Basarabiei senatorilor Hitrov și Gagarin pe parcursul anului 1820, a se vedea*:* TOMULEȚ, Valentin. *Protestele* și *revendicările populației din Basarabia (anii 1812-1828). Ediția a II-a, revăzută* și *adăugită*. București-Brăila, 2019, *doc. nr. 1128, 1130, 1135, 1139, 1141, 1240, 1244, 1243, 1247-1250, 1254-1266, 1269, 1270, 1272, 1273-1280, 1290, 1291.*

al Basarabiei, guvernatorul militar al Podoliei A.N. Bahmetev, în dispoziția adresată Guvernului Regional al Basarabiei, a instituit o comisie care urma să alcătuiască un nou regulament ce avea să reglementeze relațiile dintre moșieri și țărani. În dispoziție se stipula că comisia urma să alcătuiască un nou „Cod de legi de drept privat civil în baza legilor și obiceiurilor moldovenești”[14], adică în baza dreptului vechi românesc (obiceiul pământului). Președinte al comisiei a fost numit rezidentul plenipotențiar al Basarabiei A.N. Bahmetev, iar membri – cneazul Cantacuzino, serdarul Iordache Gafencu, funcționarul de clasa a IX-a Anapelo Bally, boierii Constantin Gafencu și Nicolae Leonard. Comisia a alcătuit un nou Regulament, care este înaintat spre discuție și aprobare în Consiliul Suprem al Basarabiei. După anumite discuții, la 16 mai 1819, Consiliul Suprem confirmă noul Regulament, iar pe parcursul lunii august, la tipografia Consiliului, au fost tipărite mai multe exemplare ale acestuia[15] pentru a fi adus la cunoștință boierilor și țărănimii[16].

Noul proiect al Regulamentului[17] avea menirea să contribuie la consolidarea pozițiilor moșierilor prin majorarea tuturor tipurilor de impozite, a boierescului și dijmei, să reglementeze relațiile dintre proprietarii funciari laici și ecleziastici și diferite categorii de țărani.

În preambulul Proiectului la „Regulamentul din 1819”, Consiliul Suprem menționează că instituirea noului Regulament a fost determinată de faptul că administrația imperială a primit numeroase rapoarte de la mareșalul nobilimii și moșierii din Basarabia, prin care era informată că aceștia dispun de numeroase informații parvenite de la ispravnici și Guvernul Regional despre constrângerea țăranilor din partea moșierilor[18]. Era expusă ideea de a „[…] reglementa relațiile dintre țărani și moșieri”[19].

Ar fi greșit însă să considerăm că discuțiile privind adoptarea acestui Regulament au fost generate doar de extinderea protestelor și revendicărilor populației din Basarabia, care au avut loc în primii ani după anexarea provinciei la Rusia, confirmate și prin numeroasele adresări ale țăranilor și orășenilor făcute guvernatorului civil – rezultat al înăspririi contradicțiilor sociale din Basarabia sub regimul dominației țariste.

Problema țărănească nu era o problemă nouă pentru administrația imperială. Alexandru I a întreprins măsuri concrete de a pune în discuție și a încerca soluționarea acestei probleme nu numai în guberniile interne ruse, dar, cum constatam anterior, și la periferiile naționale. În Basarabia nu se punea problema înfăptuirii unei reforme serioase care ar viza problema țărănească. Administrația imperială deocamdată studia și se familiariza cu situația economică și socială din teritoriul nou anexat. Urmau a fi luate în considerare și particularitățile existente în structura socială, proprietatea funciară, în sistemul de impozitare etc. La fel, trebuia stabilit statutul social și juridic al fiecărei categorii sociale în parte, necesitau reglementate relațiile dintre proprietarii de pământ și diferite categorii de țărani etc. Totodată, urma să se țină cont și de faptul că în anii 20 ai secolului al XIX-lea, aristocrația basarabeană s-a completat nu numai

[14] ANA, F. 5, inv. 1, d. 425, f. 1.

[15] MIHAIL, Paul, MIHAIL, Zamfira. *Acte în limba română tipărite în Basarabia. I. 1812-1830*. București, 1993, p. 150.

[16] Varianta în limba română a documentului a se vedea: MIHAIL, Paul, MIHAIL, Zamfira. *Op. cit.*, pp. 150-168.

[17] În limba rusă, documentul integral este intitulat: Постановление пунктов об обязанностях *к* владельцам вотчин царан или земледельцев Бессарабской области и о правах в даче им от владельцев поземельных угодий как для самих, так и скота их по силе журнала, заключенного в Бессарабском верховном Совете в 16 день мая 1819 года, сходственно молдавским учреждениям. Кишинев, 1819.

[18] MIHAIL, Paul, MIHAIL, Zamfira. *Op. cit.*, p. 151.

[19] *Ibidem*, p.152.

cu reprezentanți ai stărilor privilegiate locale, dar și cu reprezentați ai altor comunități etnice, în special din guberniile interne ruse și de peste hotare – bulgari, găgăuzi, germani etc., care au primit în Basarabia pământ și servicii de stat; de menționat că alții au primit ca moștenire pământuri în urma căsătoriilor. S-a schimbat și structura socială a țărănimii basarabene în urma colonizării organizate. Se conturează structura alogenă a multor orașe și târguri din Basarabia. Ca rezultat, țarismul era interesat să mențină liniștea în Basarabia, teritoriu care urma să devină cât se poate de atractiv pentru popoarele balcanice.

La baza Proiectului Regulamentului din 1819 au fost puse toate actele legislative referitoare la problema țărănească emise în Principatul Moldovei pe parcursul secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea[20]. Toate actele legislative au fost generalizate de Consiliul Suprem al Basarabiei în regulamentul cu denumirea „Regulamentul din 1819", conținutul rămânând în esență fără modificări.

Analizând politica socială a țarismului în Basarabia, pornind de la criteriul de bază Proiectul „Regulamentului din 1819", constatăm că politică național-colonială promovată de administrația imperială în teritoriul nou anexat era îndreptată spre consolidarea pozițiilor proprietarilor laici și ecleziastici. În baza analizei și confruntării actelor legislative pe subiectul țărănesc emise în perioada regimului turco-fanariot și a celui țarist, putem constata că acestea nu se deosebesc principial.

Conform Proiectului Regulamentului din 1819, țăranii basarabeni, ca și în trecut, se considerau formal liberi, dar, de fapt, erau dependenți de moșier, din simplul considerent că pământul era proprietatea moșierului. În majoritate, țăranii nu aveau pământ sau, dacă îl aveau, loturile erau destul de mici și nu le asigurau existența, ca urmare țăranul era nevoit să arendeze pământul de la moșier.

Regulamentul din 1819 era alcătuit din 9 capitole și includea 49 de paragrafe[21]. De menționat că actul nu a fost confirmat de administrația imperială și nu a fost aplicat în Basarabia, deși unele exemplare au fost răspândite în ținuturile ei, iar unii boieri au început să se ghideze de acesta.

Academicianul I.S. Grosul, analizând cauzele neaplicării în practică a Proiectului Regulamentului din 1819, expune punctul de vedere al administrației imperiale ruse referitor la esența reacționară a acestuia. Exemplu în acest sens a servit punctul de vedere al ministrului de interne, contele V.P. Kociubei, care scria că „principalul neajuns [...] al noului Proiect referitor la țărani, alcătuit în anul 1819, cât și al legilor anterioare, constă în faptul că Regulamentul

[20] Mai detaliat, a se vedea: hrisovul din 11 iulie 1745 despre interzicerea strămutării dintr-un loc în altul; așezământul boieresc al lui Grigore (III) Ghica din 1 ianuarie 1766; așezământul boieresc al lui Grigore Callimachi din 28 mai 1768; anafora Divanului Moldovei din 14 aprilie 1775 pentru adăugarea zilelor de muncă ale țăranilor față de stăpânii moșiilor; dispoziția lui Grigore (III) Ghica din 22 iunie 1776 către toți locuitorii; al doilea așezământ al lui Grigore (III) Ghica pentru îndatoririle către stăpânii moșiilor din 30 septembrie 1777, hrisovul lui Alexandru Ion Mavrocordat pentru danii din octombrie 1785, ponturile lui Mihai Suțu asupra îndatoririlor dintre locuitori și stăpânii de moșii din 28 decembrie 1794; hrisoavele lui Alexandru Constantin Moruzi editate în anii 1802-1806; punctele adoptate la ședința comună a Divanului Moldovei din septembrie 1804 și confirmate de Alexandru Moruzi; dispoziția caimacanilor moldoveni (rezidenții cneazului Constantin Ipsilanti) din 19 februarie 1804 adresată spătarului Denin; dispoziția acelorași caimacani din 27 februarie 1804 adresată Serdăriei de Orhei; punctele de vistierie din 23 aprilie 1810, alcătuite pentru un an și doar pentru un singur ținut Hotin etc. (MIHAIL, Paul, MIHAIL, Zamfira. *Op. cit.,* pp. 152-153).

[21] Analiza detaliată a proiectului Regulamentului din 1819, a se vedea: TOMULEȚ, Valentin. *Protestele* și *revendicările populației din Basarabia (anii 1812-1828). Ediția a II-a, revăzută* și *adăugită*. București-Brăila, 2019, pp. 111-130.

care stabilește cu mare exactitate prestațiile țăranilor conține contradicții esențiale: îi declară pe țărani liberi, însă le interzice să se strămute de pe o moșie pe alta, în același timp permițându-i proprietarului de pământ de a-i strămuta liber pe țărani; determină numai 12 zile lucrătoare pe an la proprietarul de pământ, dar stabilește pentru fiecare zi lucrătoare un volum de lucru care pare a fi peste puterile fiecărui țăran sau chiar ale unei familii întregi"[22]. Ministrul aduce drept argument opinia unui bogat proprietar funciar basarabean, potrivit căreia, „[…] dacă s-ar calcula cu exactitate tot timpul necesar pentru îndeplinirea lucrărilor indicate în Regulament, plus timpul cheltuit pe drum etc., apoi se va constata că în locul celor 12 zile lucrătoare pe an țăranul va pierde mai mult de 112 zile"[23]. Erau aduse în acest sens și alte argumente ale contelui V.P. Kociubei[24].

Analizând Proiectul Regulamentului din 1819, I.S. Grosul ajunge la concluzia că „[…] în rezultatul încadrării treptate a gospodăriilor moșierești în relațiile de piață, moșierii tind tot mai mult să majoreze numărul zilelor de boieresc pentru țărani. Moșierii basarabeni intenționau să stabilească un volum de boieresc analog celui prevăzut în guberniile centrale ale Rusiei"[25]. Însă administrația imperială își dădea bine seama de faptul că transpunerea în viață a Proiectului Regulamentului din 1819 va contribui direct la sporirea prestațiilor, iar aceasta, la rândul său, la acutizarea contradicțiilor sociale. Ca urmare, Proiectul Regulamentului din 1819 nu a fost confirmat.

În 1823, la dispoziția administrației imperiale, rezidentul plenipotențiar al Basarabiei I.N. Inzov, având ca bază Proiectul Regulamentului din 1819, alcătuiește un nou proiect, mai moderat, în care s-au făcut unele cedări țăranilor: a fost confirmat juridic dreptul lor de a trece liber pe alte pământuri, de a-și schimba liber locul de trai etc. Dar, și de data aceasta, la ședința Ministerului de Interne, proiectul lui Inzov a fost respins, sub pretextul că nu corespunde cerințelor moșierilor[26].

O altă tentativă de a întocmi un nou Regulament privitor la țăranii din Basarabia, la aceeași inițiativă a Ministerului de Interne, o întreprinde guvernatorul general al Novorosiei și Basarabiei, contele M.S. Voronțov. La 16 martie 1825, Proiectul noului Regulament[27] este discutat la ședința Consiliului Suprem al Basarabiei, la care au participat: viceguvernatorul Basarabiei, Wighel, funcționar de clasa a VI-a, mareșalul regional al nobilimii, Bașotă, funcționar de clasa a VI-a, președintele Tribunalului Penal, Curic, funcționar de clasa a V-a, și deputații: Donici, funcționar de clasa a VIII-a, Glavce, jitnicer, Ianov, funcționar de clasa a IX-a, și Stamo, funcționar de clasa a V-a[28]. În același an, Proiectul noului Regulament este prezentat Ministerului de Interne. După conținut, cel de-al treilea Proiect al Regulamentului privitor la țăranii din Basarabia era mult mai reacționar decât cele precedente.

I.S. Grosul, care a studiat amănunțit Proiectul Regulamentului lui M.S. Voronțov, nu a observat că acesta a fost elaborat în baza tezelor principale ale Regulamentului din 1803 despre „agricultorii liberi" din Rusia: înțelegerea benevolă dintre moșieri și țărani cu privire la mărimea lotului de pământ pe care aceștia urmau să-l primească de la moșieri, mărimea prestațiilor pe

---

22 *Apud* ГРОСУЛ, Я. Крестьяне Бессарабии *(1812-1861* гг.*)*. Кишинев, 1956, p. 297.

23 *Ibidem*, pp. 297-298.

24 Mai amănunțit despre punctul de vedere al contelui V.P. Kociubei a se vedea*:* ГРОСУЛ, Я. Крестьяне Бессарабии *(1812-1861* гг.*)*, pp. 297-299.

25 *Ibidem*, p. 298.

26 *Ibidem*, p. 299.

27 Proiectul era intitulat Проект постановления о обязанности царан к помещикам (ANA, F. 3, inv. 1, d. 568, p. II, f. 446).

28 Varianta detaliată a Proiectului a se vedea: ANA, F. 3, inv. 1, d. 568, p. II, f. 419, 446-452.

care țăranii urmau să le presteze în folosul moșierilor etc.[29] Pentru discutarea Proiectului Regulamentului, în 1826 a fost instituită o comisie specială din cei mai mari funcționari și boieri, care l-au respins, invocând că el satisface mai mult interesele țăranilor decât ale moșierilor, motiv pentru care s-a propus ca Proiectul să fie revăzut[30].

Comisia urma să stabilească principiile de bază în relațiile dintre moșieri și țărani, relații care urmau să se bazeze pe „acordul benevol stabilit între ambele părți"[31]. Însă împrejurările de ordin extern, legate de desfășurarea Războiului ruso-turc din anii 1828-1829, au tergiversat activitatea acestei comisii. Dar și după încheierea războiului, administrația imperială rusă nu se implică direct în soluționarea problemei agrare în Basarabia, fiind preocupată de pregătirea și adoptarea „Regulamentului organic" din 1832 din principatele române. Prin urmare, țarismul aștepta adoptarea Regulamentului în țările române, după care urma să adopte și un Regulament pentru Basarabia.

b. Regulamentul despre țărani sau agricultorii liberi ai Basarabiei din 24 ianuarie 1834

Discuțiile ce s-au purtat pe parcursul anilor în cadrul cercurilor guvernante regionale și imperiale între părtașii cursului moderat, în persoana lui I.N. Inzov, și ai cursului reacționar, în persoana lui M.S. Voronțov și V.P. Kociubei, au tergiversat aprobarea Regulamentului, care a fost aprobat și aplicat în practică, după mai multe redactări, abia în 1834[32].

Regulamentul privitor la țăranii din Basarabia din 1834[33] a fost adoptat în baza deciziei imperiale din 24 ianuarie 1834 și publicat la 21 februarie, în scopul reglementării relațiilor dintre moșierii și țăranii din regiune[34].

La baza adoptării Regulamentului despre țărani din 1834 au stat atât factori de ordin intern, cât și de ordin extern. Decizia Senatului Guvernant din 28 octombrie 1830 adoptată pe această problemă și adresată comisiei conținea câteva recomandări cu referire la proiectele precedente, care urmau să fie puse la baza adoptării Regulamentului pe problema țărănească pregătite de administrația regională, actele emise de domnii Moldovei și „Regulamentul despre țărani" editat la 1 noiembrie 1786 de împăratul austriac Iosif al II-lea pentru Bucovina[35]. În pofida acestui fapt, situația complicată din Basarabia, provocată de seceta și epidemiile de ciumă și holeră din anii 1830-1831, de creșterea revoltelor țărănești în Principatul Moldovei, în legătură cu aplicarea „Regulamentului organic" din 1832, a făcut ca administrația rusă să declare despre aplicarea în Basarabia a Regulamentului despre țărani abia la 24 ianuarie 1834, în perioada expirării termenului de activitate a administrației ruse în principate.

Regulamentul despre țărani sau agricultorii liberi din regiunea Basarabia, adoptat la 24

---

29 ГРОСУЛ, Я. Крестьяне Бессарабии *(1812-1861* гг.*)*, p. 300.

30 TOMULEȚ, Valentin. *Protestele* și *revendicările populației din Basarabia (anii 1812-1828). Ediția a II-a, revăzută* și *adăugită*, București-Brăila, 2019, p. 130.

31 Полное собрание законов Российской империи (ПСЗРИ). Собр. II, т. I, 1826, № 340, СПб., 1830, p. 461.

32 „Regulamentul despre țărani sau agricultorii liberi ai Basarabiei din 24 ianuarie 1834" a consulta detaliat: TOMULEȚ, Valentin. *Basarabia în epoca modernă (1812-1918) (Instituții, regulamente, termeni)*. Ediția a III-a, revăzută și adăugită. Iași, 2014, pp. 473-478.

33 Denumirea completă a regulamentului: Положение *о* царанах или свободных земледельцах Бессарабской области *от 24 января 1834 года.*

34 ПСЗРИ. Собр. II, т. IX, отд. первое, 1834, № 6739, СПб., 1835, pp. 75-81.

35 Arhiva Istorică de Stat din Rusia (AISR), F. 1285, inv. 17, d. 85, f. 10-verso.

ianuarie 1834, era alcătuit din preambul, 4 capitole structurate în 68 de articole. În preambul se arăta cauza principală care a determinat adoptarea Regulamentului și se evidenția interesul țarismului în rezolvarea problemei țărănești.

Capitolul I, *Despre înțelegerile reciproce dintre proprietarii funciari și țărani,* includea 14 articole și se referea, în fond, la relațiile dintre moșieri și țărani. După expirarea termenului de 2 ani de la data publicării Regulamentului, dar nu mai târziu de 23 aprilie 1836, proprietarii funciari din Basarabia erau obligați să încheie cu țăranii care trăiau pe pământurile lor sau cu cei care ulterior se vor așeza pe aceste pământuri contracte scrise, în care se vor indica prestațiile pe care țăranii erau obligați să le îndeplinească pentru folosirea pământului. Contractele puteau fi încheiate pe un termen de la 3 la 20 de ani. În contract erau stipulate: suprafața pământului și loturile suplimentare care erau puse la dispoziția țăranilor; îndatoririle reciproce ale țăranilor pentru pământul și loturile suplimentare acordate de moșier; termenul de acțiune a condițiilor stipulate în contract. Regulamentul revedea că îndatoririle țăranilor față de moșieri puteau fi îndeplinite reieșind din înțelegerea benevolă: în bani, în produse agricole sau în alt tip de produse, fie în zile muncă. În cazul în care unii țărani sau întreaga comunitate sătească va dori să înființeze pe pământul moșierului instituții gospodărești, livezi etc., care nu erau prevăzute în contract, aceștia urmau să încheie un nou acord cu moșierul, stabilind exact ce fel de instituție va fi înființată, de cine va fi întreținută, modalitatea de împărțire a venitului, termenul de activitate a acesteia și cui va rămâne instituția după expirarea contractului.

Comercializarea vinului în sat rămânea prerogativa/monopolul moșierului, dar țăranii puteau obține dreptul de a produce vin cu acordul moșierului, încheind în acest scop un acord sau un contract.

Contractele încheiate între proprietarii funciari și țărani trebuiau confirmate în tribunalele județene, iar de respectarea condițiilor stipulate în contracte era responsabil mareșalul județean al nobilimii și poliția locală.

După expirarea termenului stipulat în contract sau înainte de expirarea lui, țăranii, cu acordul moșierului, puteau trece pe pământurile altor moșieri, încheind cu aceștia un contract similar. Țăranii puteau să treacă și pe pământurile proprii, dacă dispuneau de asemenea pământuri sau dacă pe parcurs au procurat și au devenit proprietarii unor loturi, dar să se transfere pe pământurile statului țăranilor li se interzicea categoric.

Transferându-se de la un proprietar la altul, țăranii aveau dreptul să ia cu ei vitele, uneltele de muncă agricole și toată averea mobilă; casa de locuit, construită pe pământul moșierului, dacă nu a fost stipulat în mod special în contract, rămânea în proprietatea moșierului.

Loturile de viță-de-vie și de livadă sădite de țărani, dar fără stipulații speciale în contract, puteau fi vândute de aceștia, dar fără dreptul asupra pământului, prioritate în timpul vânzării având moșierul, prețul fiind stabilit de judecătoria locală.

Țăranii care rămâneau pe pământurile moșierului fără încheierea contractelor, până la expirarea termenului stipulat în articolul 1 al Regulamentului (23 aprilie 1836), erau nevoiți să îndeplinească prestațiile potrivit legilor vechi moldovenești, adică să muncească 12 zile în an, de dimineața până la apusul soarelui, cu odihnă la masă, sub supravegherea moșierului și a poliției locale, să plătească zeciuiala din toate produsele obținute, să participe la paza averii moșierului etc.[36]

În **c**apitolul II al Regulamentului (40 de articole), *Despre administrația* sătească a țăranilor, erau determinate competențele administrației sătești în Basarabia.

La baza sistemului de administrare a țăranilor de pe domeniile mânăstirești și moșie-

[36] ПСЗРИ. Собр. II, т. IX, отд. первое, 1834, № 6739, СПб., 1835, pp. 75-76.

rești a fost pus Regulamentul din 30 iunie 1826 privind administrația de plasă de pe domeniile statului, cu unele particularități.

Satele de pe domeniile mânăstirești și cele moșierești erau organizate în plase, care includeau de la 500 până la 700 de familii. Reieșind din circumstanțele concrete, administrația județeană putea organiza un număr mai mare sau mai mic de plase. În fiecare plasă era instituită administrația de plasă, în care erau aleși, din rândurile țăranilor, pe o perioadă de 3 ani, șeful plasei *(голова)*, 2 asesori *(старшины* sau заседатели) și un conțopist, în bază de contract, pentru o anumită plată. În fiecare sat care intra în componența plasei era ales, din rândul sătenilor, un staroste (vornic), tot pentru o perioadă de 3 ani. În plus, de la fiecare 100 de gospodării se alegeau vătășeii *(сотские)*, ajutați de mai-marele pe zece gospodării *(десятские)*, aleși de la fiecare 10 gospodării. În fiecare sat era instituită adunarea sătească, la care participau capii familiilor, iar în lipsa lor – unul dintre membrii familiei: feciorul mai mare, ginerele sau una din rude. Ședințele erau deliberative doar în prezența a 2/3 din membrii obștii. În competența adunărilor sătești era alegerea administrației satului, repartizarea dărilor și prestațiilor, acordarea procurilor pentru deplasări de serviciu. Decizia adunării sătești era prezentată de starostele satului în administrația de plasă pentru a fi confirmată prin aplicarea ștampilei[37].

Administrația de plasă era amplasată, de regulă, în satele de centru, pentru ca celelalte localități să fie la distanță egală de centrul administrativ. Plasele poartă, de regulă, denumirea satelor unde este amplasată administrația de plasă. Administrației de plasă îi sunt subordonați starostii satelor, sutașii și zeceașii. Administrația de plasă se adună la ședințele comune (приказная изба, соборная изба) pentru a rezolva problemele care stau la ordinea zilei. Administrația de plasă este subordonată direct judecătoriei locale, iar dispozițiile luate sunt aduse la cunoștință proprietarilor funciari și țăranilor și îndeplinite cu exactitate. Administrația de plasă alcătuiește anual devizul de venituri și cheltuieli pentru necesitățile proprii și înregistrează cu exactitate veniturile și cheltuielile într-un registru special numerotat, cusut și ștampilat. În fiecare administrație de plasă există o lădiță în care se păstrează banii donați, sigilată și ștampilată de șeful plasei, iar cheia se află la unul dintre asesorii-șefi. Toate documentele emise de administrația de plasă sunt confirmate de șeful plasei sau de unul dintre asesorii-șefi și contrasemnate de conțopist. În cazul în care șeful plasei sau asesorul nu sunt cărturari, în locul semnăturii pun ștampila lor. După expirarea unui an de activitate, la ședința comună a țăranilor proprietari din toate satele plasei, șeful plasei sau asesorul-șef prezintă raportul de activitate și anunță despre devizul veniturilor și cheltuielilor pentru cerințele curente ale administrației de plasă pentru anul viitor. Raportul și devizul veniturilor și cheltuielilor este prezentat spre aprobare mareșalului județean al nobilimii.

Administrația de plasă, starostii sătești, sutașii și zeceașii supraveghează buna funcționare a drumurilor și podurilor, păstrarea curățeniei în sate, asigurarea securității, liniștii și ordinii publice, urmăresc plata regulată a impozitelor și dărilor din partea țăranilor, asigură prezentarea la timp a carelor pentru satisfacerea necesităților curente ale administrației locale, ale administrației militare și civile. Ei urmăresc ca țăranii să nu treacă voluntar de la un moșier la altul, înainte de a achita toate prestațiile și impozitele.

Pentru a asigura populația cu pâine, în special în timpul secetelor, în plase sunt instituite magazii de rezervă. Locul de amplasare a acestor magazii este stabilit de guvernatorul general al Novorosiei și Basarabiei. Responsabili de buna funcționare a acestor magazii de rezervă erau șeful plasei și asesorii-șefi. Tot ei numesc persoanele responsabile de activitatea acestor magazii.

[37] *Ibidem*, p. 77.

Pentru asigurarea magaziilor cu pâine, după strânsul recoltei, țăranii sunt obligați să prezinte câte ½ de cetveric de grâu și secară pentru fiecare persoană de sex masculin, iar din culturile de primăvară – orz, ovăz, porumb și mei – câte ½ de garnț. Pâinea din magaziile de rezervă este dată în formă de împrumut doar în urma deciziei adunării generale din fiecare sat și după aprobarea administrației de plasă. Mareșalii nobilimii au grijă de păstrarea pâinii[38].

Pentru cercetarea încălcărilor comise de țărani, a conflictelor și litigiilor care puteau să apară între aceștia, în fiecare plasă erau instituite judecătorii sătești. Ele erau formate din șeful plasei, starostele satului, din care face parte inculpatul sau pârâtul, și 10 țărani de onoare, numiți țărani de bună-credință. Pentru îndeplinirea acestor funcții, țăranii erau aleși anual la adunarea generală a satului din rândul celor mai stimați și responsabili săteni. Aceștia participau, pe rând, la ședințele judecății. În competența judecătoriei sătești, fără drept de apel, erau dosarele țăranilor din cadrul plasei cu referire la: plângeri, conflicte și bătăi, dar care nu s-au soldat cu leziuni corporale și omoruri; învinuiri de scandal, nesupunere față de administrația sătească, furturi și escrocherii, dacă prețul obiectului furat nu depășea 10 ruble asignate; litigii legate de moștenire, dacă suma averii nu depășea 50 ruble asignate. Judecătoria sătească avea dreptul să aplice ca pedeapsă țăranilor bătaia cu vergile (nu mai mult de 25 de lovituri), privațiunea de libertate (de la 2 până la 5 zile) și munca în folosul comunității (de la 3 la 10 zile). Judecătoria sătească lua deciziile cu majoritatea voturilor. Deciziile erau înregistrate de conțopistul de plasă într-un registru special, anunțate inculpaților și imediat aduse la îndeplinire. Plângerile pe marginea deciziilor judecătoriilor sătești erau acceptate în judecătoriile locale ale județului în care a fost săvârșită infracțiunea doar în cazul în care existau argumente că judecătoria sătească și-a depășit competențele. Judecătoria sătească nu examina în niciun caz litigiile între țărani și moșieri, indiferent de gravitatea lor[39].

La sfârșitul fiecărui an, proprietarii funciari, pe ale căror pământuri erau așezate nu mai puțin de 20 de gospodării țărănești, aveau dreptul să verifice mijloacele bănești ale administrației de plasă și ale magaziilor sătești și, în cazul în care vor depista careva încălcări, să anunțe instanțele de resort, inclusiv mareșalul județean al nobilimii. Pentru a urmări perfectarea corectă în instituțiile judiciare a dosarelor cu referire la țărani, în fiecare județ era instituit un post special de avocat *(стряпчий)*[40].

Capitolul III, *Despre modalitatea de alegere și numire în funcții sătești,* includea 8 articole și se referea la alegerea și numirea persoanelor în funcții în cadrul administrației sătești. Regulamentul prevedea ca șeful plasei și asesorii-șefi ai administrației de plasă să fie aleși de toată plasa, din cei mai demni și gospodari oameni. Alegerile se desfășurau în felul următor: fiecare sat, la adunarea generală, alegea câțiva țărani (câte un reprezentant de la 10 familii) dintre persoanele mature, care au gospodărie proprie, comportament exemplar și fără antecedente penale. Persoanele alese se prezintă în satul unde este amplasată administrația de plasă și, în prezența mareșalului județean al nobilimii, depun jurământul precum că, la alegerea șefului plasei și a asesorilor-șefi, vor proceda cum le dictează conștiința, alegându-i pe cei mai demni. Mareșalul județean al nobilimii, având lista persoanelor participante la alegeri și avizul favorabil al moșierului, pe ale cărui pământuri aceștia au viză de reședință, confirmă 10 persoane, care, după părerea sa, dispun de toate calitățile de a suplini posturile de șef de plasă și asesori. Din aceste 10 persoane sunt alese în posturile respective cei care au acumulat cele mai multe voturi. În cazul în care numărul de voturi este egal, mareșalul județean al nobilimii numește persoanele în funcții după

38 *Ibidem*, pp. 78-79.
39 *Ibidem*, p. 79-80.
40 *Ibidem*, p. 80.

bunul său plac. Listele persoanelor balotate se păstrează la administrația de plasă și, în cazul în care șeful plasei sau unul dintre asesori pleacă, posturile vacante sunt suplinite dintre persoanele incluse în această listă care au acumulat mai multe voturi. Starostele satului este ales pe o perioadă de 3 ani la ședința comună a membrilor satului și confirmat de administrația de plasă. Sutașii și zeceașii, aleși de administrația de plasă, sunt obligați să îndeplinească cerințele poliției locale și toate dispozițiile administrației de plasă. Administrația sătească, sub supravegherea administrației de plasă, acordă tot sprijinul proprietarilor funciari în cazul în care țăranii nu-și onorează obligațiunile. Toate persoanele alese sau numite în funcții din cadrul administrației sătești și de plasă depun jurământul. Persoanele alese sunt luate la evidență de judecătoria ținutală[41].

În capitolul IV al Regulamentului (7 articole), *Despre drepturile și responsabilitățile aleșilor sătești,* erau determinate privilegiile, salariile de funcție (șeful de plasă – 250 rub., asesorul – 120 rub. din sumele obștii), sarcinile și obligațiunile administrației sătești în Basarabia. Șeful de plasă împreună cu familia sunt scutiți de prestarea impozitelor la stat, a taxelor locale și de îndeplinirea diferitelor prestații obștești. Toate acestea sunt îndeplinite, în locul moșierului, de comunitatea sătească. Șeful plasei care a fost în exercițiul funcțiunii 3 termene este prezentat de administrația gubernială și de ministrul de interne pentru a fi decorat cu medalie de argint. Pentru ofensa adusă unuia dintre membrii administrației sătești, erau prevăzute pedepse destul de aspre. Șeful plasei, asesorii administrațiilor de plasă, starostii satelor și sutașii aflați în exercițiul funcțiunii pot fi supuși pedepselor corporale și lipsiți de posturi doar în baza deciziei judecății. Pentru aflare în stare de ebrietate și comportament nedemn, șeful plasei și asesorii pot fi înlăturați din posturile ocupate la decizia mareșalului județean al nobilimii. Proprietarii funciari și țăranii, în cazul abuzurilor din partea șefului plasei și a asesorilor, au dreptul să se adreseze în instanța de judecată[42].

Ulterior, la 11 noiembrie 1835, administrația imperială rusă a fost nevoită să adopte un regulament suplimentar care confirma drepturile țăranilor sau agricultorilor liberi din Basarabia[43]. Regulamentul prevedea două momente definitorii pentru țărani: ***1.*** *Despre înscrierea* țăranilor în orașe și ***2.*** *Despre transferarea* țăranilor pe pământurile proprii.

Țăranii care trăiau pe pământurile proprietarilor funciari sau pe domeniile mănăstirești, după expirarea termenului stipulat în contracte, puteau să se transfere liber cu traiul în orașe și să se înscrie în categoriile orășenești, în baza acelorași principii ca și țăranii de stat în celelalte orașe ale Imperiului, în afară de capitale (Sankt Petersburg și Moscova) și în orașele care beneficiau de privilegii[44]. Respectiv, țăranii nu aveau dreptul să se transfere în aceste orașe.

Tot aceste categorii de țărani puteau, liber, după expirarea termenului stipulat în contracte sau mai înainte, cu acordul moșierului, să se transfere pe pământurile proprii, cu acordul preventiv al administrației financiare și în baza documentelor care confirmau dreptul de proprietate asupra pământului. În cazul în care documentele erau insuficiente sau nevalabile, se permitea mărturia a 24 de persoane respectabile din localitățile limitrofe care confirmau că persoana dată într-adevăr este proprietarul acestor pământuri. Jurământul era depus în biserică, în prezența funcționarilor locali, a procurorului județean și a șefului poliției sătești, care confirma mărturia prin semnături. Pe viitor, de la data emiterii acestui Regulament, țăranilor li se interzicea să cumpere loturi de pământ fără a avea perfectate actele de rigoare[45].

41 *Ibidem*, p. 80.
42 *Ibidem*, pp. 80-81.
43 ПСЗРИ. Собр. II, т. X, 1835, отд. второе, № 8566, СПб., 1836, pp. 1092-1093.
44 Ibidem*, p. 1092.*
45 *Ibidem*, p. 1093.

c. Aplicarea în Basarabia a Regulamentului agrar din 14 iulie 1868[46]

Regulamentul agrar din 14 iulie 1868[47] a fost promulgat de împăratul rus Alexandru al II-lea la 14 iulie 1868. El avea la bază principiile generale ale Regulamentului din 19 februarie 1861, dar reflecta un șir de particularități locale și nu s-a referit la problema desființării iobăgiei, din simplul considerent că țăranii din Basarabia erau liberi sub aspect juridic. Regulamentul a abordat mai mult problema acordării țăranilor în folosință de lungă durată a pământului și stabilirea impozitelor. Întrebarea privind modalitatea răscumpărării loturilor țărănești a fost puțin reflectată în Regulament, din considerentul că răscumpărarea lor se efectua în concordanță cu prevederile stipulate în Regulamentul din 19 februarie 1861. În Regulamentul din 14 iulie 1868 au fost stipulate doar acele particularități care erau specifice și reieșeau din situația concretă din Basarabia[48].

Conform prevederilor Regulamentului, dreptul la deținerea lotului de pământ îl aveau țăranii căsătoriți, burlacii și micii burghezi/târgoveți, care, la momentul publicării Regulamentului, dețineau terenuri arabile. De acest drept au mai beneficiat și țăranii care au fost incluși în timpul recensământului fiscal din 1857 pe un anumit loc de trai, iar către 1868 și-au schimbat reședința. Suprafața lotului dat în folosință a variat între 8 și 13,5 desetine, sau, în medie, țăranii au primit câte 7,39 desetine de pământ. Mărimea lotului depindea de așezarea geografică, fertilitatea solului, numărul forței de tracțiune și brațe de muncă. Pentru județele Hotin, Soroca, Chișinău și Bender au fost stabilite două categorii de loturi (similar guberniilor ruse – mărimea minimală și mărimea maximală), iar pentru județele Iași, Orhei și Akkerman – o singură categorie. Cele mai mari loturi de pământ au primit țăranii din județul Bender – 10,5-11,5 desetine și din județul Akkerman – 13,5 desetine, iar cele mai mici loturi (8-8,5 desetine) – țăranii din județul Hotin[49]. Analiza sistemului de repartizare a loturilor de pământ care s-a petrecut în satul Tabani va demonstra că în județul Hotin, în unele localități, țăranii au primit un lot mult mai mic decât cel stipulat în Regulament, iar alții, în general, nu au primit pământ.

Acordarea loturilor de pământ țăranilor se efectua doar în urma unei înțelegeri mutuale cu proprietarii funciari; în caz contrar, rămâneau cu terenurile de care s-au folosit până la adoptarea Regulamentului. Ca și în guberniile interne ruse, țăranii din Basarabia puteau primi un lot suplimentar (așa numitul, lotul lui Gagarin – 1 desetină în plus), depunând cereri la administrația locală și la judecătorul de pace, care erau satisfăcute în decurs de 5 ani de la data elaborării actelor de dare în folosință a pământului. Lotul care urma să-l primească țăranul includea doar terenul arabil, care se afla la o distanță de sat ce nu depășea 10 verste. Regulamentul specifica terenurile agricole care intrau în componența gospodăriilor țărănești: terenurile arabile, terenurile pe care erau ridicate construcții, grădini, livezi, cânepiști, prisăci, vaduri de adăpare și țarcuri pentru vite, spațiile dintre casele țăranilor, excepție făcând stradelele destinate circulației. În gospodăria țăranului nu erau incluse terenurile agricole și construcțiile care aparțineau moșierului și persoanelor care îi deserveau moșia. În folosința țăranilor mai intrau iazurile și fânațurile de care ei s-au folosit până la adoptarea Regulamentului. Terenurile obștești aflate în posesia țăranilor rămâneau în continuare în proprietate permanentă a obștii sătești, în afară de loturile personale, care puteau fi transmise prin moștenire urmașilor sau cedate altor membri

[46] Denumirea completă a documentului: *Regulamentul privind relațiile agrare ale țăranilor din regiunea Basarabia stabiliți pe pământurile proprietarilor funciari, mănăstirilor și ale altor instituții ecleziastice*.

[47] Documentul integral a se vedea: ANA, F. 122, inv. 1, d. 424, f. 111-117. Regulamentul este publicat și în: ГРОСУЛ, Я., БУДАК, И. Крестьянская реформа *60-70* гг. *XIX века в Бессарабии*, pp. 198-222.

[48] ГРОСУЛ, Я., БУДАК, И. *Op. cit.*, p. 60.

[49] ANA, F. 122, inv. 1, d. 424, f. 113.

ai obștii. În cazul în care țăranul renunța la lotul de pământ, dreptul de preempțiune trecea la membrii obștii satului[50].

Regulamentul stipula și îndatoririle țăranilor față de proprietar. Pentru lotul de pământ, țăranii urmau să achite moșierului prețul pământului, în muncă (până la reconvertirea la plata dării în bani) sau în bani, suma variind, în funcție de județ: Hotin – 2 rub. 10 cop.-2 rub. 50 cop.; Bălți – 1 rub. 80 cop.; Soroca – 1 rub. 80 cop.-2 rub. 10 cop.; Orhei – 2 rub.; Chișinău – 2 rub.-2 rub. 50 cop.; Bender – 1 rub. 40 cop.-1 rub. 60 cop.; Akkerman – 1 rub. 20 cop. pentru o desetină de pământ pe an. Termenul de răscumpărare a lotului era de 20 de ani de la data aprobării Regulamentului, iar termenele achitării dării în bani – 1 aprilie și 1 octombrie, cu dreptul ca proprietarul să perceapă această dare cu jumătate de an înainte[51].

Însă aplicarea în practică a Regulamentului agrar din 14 iulie 1868 nu a fost deloc ușoară. La 5 martie 1870, Comitetul Principal Țărănesc a adoptat o decizie suplimentară privind explicarea și completarea Regulamentului din 14 iulie 1868, care urma să soluționeze un șir de probleme apărute pe parcursul aplicării în practică a Regulamentului[52]. Aceasta din cauza că, în multe localități, țăranii au primit un lot mult mai mic decât cel stipulat în regulament. Exemplu în acest sens ne servește împroprietărirea țăranilor din satul Tabani, județul Hotin, subiect pe care l-am examinat în câteva articole[53], soldat cu mai multe demersuri în diferite instanțe regionale și imperiale și cu tentativa țăranilor de a emigra în regiunea Amur, Siberia[54].

Concluzii

Analizând proiectele și regulamentele ce vizează încercarea țarismului de a rezolva problema agrară în Basarabia, putem constata că statul, în persoana instituțiilor regionale și imperiale, pentru a preîntâmpina destabilizarea întregului sistem, ia rolul de reformator al structurilor și instituțiilor vechi sociale și, învingând forțele de frânare, activează elemente sociale noi ce se pronunță pentru schimbare, în direcția modernizării.

Însă tentativa de a rezolva problema agrară, de a aplana contradicțiile dintre țărani și proprietarii funciari în primele decenii de după anexare nu s-a soldat cu succes, atât din considerente de ordin intern, cât și de ordin extern. Urmau a fi luate în considerare particularitățile existente în structura socială, proprietatea funciară, în sistemul de impozitare în teritoriul nou anexat; de a abili statutul social și juridic al fiecărei categorii sociale în parte; necesitau a fi examinate interesele fiecărui grup social în parte; să se țină cont și de faptul că aristocrația basarabeană s-a completat nu numai cu reprezentanți ai stărilor privilegiate locale, dar și cu reprezentați ai altor comunități etnice, în special din guberniile interne ruse și de peste hotare, care au primit în Basarabia imense proprietăți funciare și servicii de stat. S-a schimbat și structura

50 ANA, F. 122, inv. 1, d. 424, f. 112-114.

51 *Ibidem*, f. 214-215.

52 ПСЗРИ. Собр. II, т. XLV, отд. первое, 1870, № 48089, СПб., 1874, pp. 227-228.

53 TOMULEȚ, Valentin. Revolta țăranilor din satul Tabani, județul Hotin în legătură cu aplicarea reformei agrare din 14 iulie 1868. În: *Tyragetia*. Istorie. Muzeologie. Anuarul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Serie nouă. 2023, vol. XVII (XXXII), nr. 2, pp. 153-174.

54 TOMULEȚ, Valentin. O primă tentativă de emigrare a țăranilor din satul Tabani, județul Hotin în regiunea Amur, Imperiul Rus (1902). În: *Cercetarea istorică* și *culturologică în spațiul unitar european*: paradigme, realități, perspective. In honorem Valentina Enache. Coordonatori: Valentina Ursu, Larisa Noroc. Chișinău: CEP UPS „Ion Creangă", 2023, pp. 80-109; Idem. O nouă tentativă de emigrare a țăranilor din satul Tabani, județul Hotin în regiunea Amur, Rusia (iunie 1902). În: *Tyragetia*. Istorie. Muzeologie. Anuarul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Serie nouă. 2024, vol. XVIII (XXXIII), nr. 2, pp. 157-172.

socială a țărănimii basarabene în urma colonizării organizate, completându-se cu coloniști bulgari, găgăuzi, germani, elvețieni etc. Se conturase și structura alogenă a multor orașe și târguri din Basarabia.

Nu mai puțin importanți erau și factorii de ordin extern. Administrația imperială era în așteptarea rezolvării problemei în Principatul Moldovei prin aplicarea Regulamentului organic din 1832 și doar după aceasta putea aplica un regulament în Basarabia. Respectiv, țarismul era interesat în menținerea liniștii în Basarabia, teritoriu care urma să devină atractiv pentru popoarele balcanice, unde Rusia avea interes.

Având ca exemplu implementarea mai multor regulamente agrare, putem demonstra, cu lux de amănunte, greutățile, specificul și etapele de bază ale politicii sociale promovate de administrația imperială în Basarabia, politică care a finalizat, în cele din urmă, cu aplicarea Regulamentului agrar din 14 iulie 1868.